

οἱ μνηστῆρες
τῆς ὀμηρικῆς Ὀδυσσεΐας
καὶ ἡ σχέσις
οἰκοδεσπότου -
φιλοξενουμένου

ὑπὸ
Harry L. Levy

Μετάφρασις καὶ σχόλια: Π. Α. Σινόπουλος

Τὸ βασικὸν θέμα εἰς τὴν Ὀδύσειαν εἶναι ὁ πολεμιστῆς καὶ περιπλανώμενος, ὁ σημαδεμένος εἰς τὴν μάχην καὶ θαλασσοδαρμένος, ὁ ὁποῖος κερδίζει τελικῶς τὴν γαλήνην μῆς ἀσφαλτοῦς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγαπημένην ἀγκαλιὰ τῆς πιστῆς συζύγου. Ἀλλά, καθὼς ὄλοι μας γνωρίζομεν, τὸ θέμα τοῦτο ἔχει συνδεθῆ με μίαν τελικὴν πράξιν βίας, ἀκριβῶς ὅταν ἀρχίξῃ ὁ πρόλογος αὐτῆς τῆς γαλήνης: ἡ σφαγὴ τῶν μνηστῆρων ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά, ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶχον καταλύσει εἰς τ' ἀνάκτορά του ἐπὶ τόσα ἔτη καὶ ἀντηγωνίζοντο ποῖος θὰ εἶναι ὁ ἐκλεκτός τῆς πιθανῆς χήρας του, σπαταλῶντες τὰ ὑπάρχοντά του κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα.

Ἡ μεγάλη πικρία αὐτῆς τῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἡ δυσαρμονία τῆς με τὸν τόνον τοῦ ὑπολοίπου ἔπους, ἦταν αἰτία ν' ἀνησυχῆσῃ ἕνας κριτικὸς, ὁ ὁποῖος γράφει:¹

«...Τὸ κακὸν τῶν μνηστῆρων εἶναι ἕνα σπῆτι ἀπὸ τραπουλόχαρτα, προσεκτικῶς σωριασμένα, ὥστε νὰ καταπέσῃ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς δικαιοσύνης, κατὰ τὸν προκαθορισμένον χρόνον. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀμφινόμου καὶ τοῦ Ληόδου, ὁ ποιητῆς δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀγωνίζεται ὀλίγον με τὴν ἱστορίαν... Ὁμολογουμένως, ἡ σφαγὴ τῶν μνηστῆρων λαμβάνει χώραν εἰς ἕνα ἐπίπεδον πολὺ μακρὰν ἐκείνου τὸ ὁποῖον θεωρεῖ τὴν ἁμαρτίαν ὅτι εὐρίσκεται κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ ἐλατῆριον καὶ τὴν στάσιν. Ἡ βῆσις τῆς εἶναι μία πίστις, ἡ πίστις τοῦ ἀρχηγό-νου γένους. Καὶ παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ὀμηρος ἔχει κατορθῶσει νὰ παρουσιάσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀντινόου οὕτως ὥστε νὰ αἰσθάνεται κανεὶς τὸν θάνατόν του δικαιολογημένον, ἡ σκηνὴ ἐν τῷ συνόλῳ παραμένει μία κατακρεούρησις, μία ἄνευ διακρίσεως ἐφαρμογὴ τοῦ μονοσημάντου νόμου τῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦτο εὐρίσκεται πέραν τοῦ ψυχολογικοῦ βάθους τῆς Ἰλιάδος, με τὴν ἀμφισβήτησιν τῶν τύπων καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῆς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ

Σ. τ. Μ. Ὁ συγγραφεὺς τῆς παρουσίης μελέτης Harry L. Levy, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κοινωνιολογικῶν τῶν ἐνασχολήσεων, ἔχει ἐνδιατριψῆ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὀμηρικοῦ κόσμου, τόσον τῆς «Ὀδύσειας», ὅσον καὶ τῆς «Ἰλιάδος». Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ὡς ἐρευνητῆς τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, εἶναι περισσότερον ἰδικὸς μας, ἀνήκει περισσότερον εἰς τὸν χρόνον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ ὅτι ἄλλοι ξένοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες τῶν ὁποίων τὰς τρίβους ἐφότισεν ἡ ἑλληνικὴ διανόησις. Ἄς σημειωθῇ ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Harry L. Levy, Κοσμητῶρ ὄν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, παρουσίασε τὴν ἐν λόγῳ μελέτην του ἐπὶ τῆς Ἱστορικῆς Κοινωνιολογίας τοῦ ὀμηρικοῦ κόσμου, ὑπὸ τὸν τίτλον «The Odyssean Suitors and the Host-Guest Relationship», εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις συγκληθὲν τὸ 1963 Μεσογειακὸν Κοινωνιολογικὸν Συνέδριον, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἑθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν (τότε ὀνομαζομένου Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν Ἀθηνῶν).

Τὰ ὀμηρικὰ χῶρια, εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, τὰ παραθέτει ὁ συγγραφεὺς μεταφρασμένα εἰς τὴν γλῶσσαν του—ἐκτὸς ἐξαιρέσεων. Ἡμεῖς ἐπροτιμήσαμεν, ἀντὶ νεοελληνικῆς μεταφράσεως, νὰ παραθέσωμεν τὸ πρωτότυπον ὀμηρικὸν κείμενον.

1. Cedric H. Whitman, *Homer and the Heroic Tradition*, Cambridge, Mass. 1958, σ. 305-8.

ἀτόμου. Ἐδῶ αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι μία πρωτόγονος ἱστορία—καὶ ἡ σφαγὴ τῶν μνηστήρων ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ τέλος πολλῶν παλαιῶν λαϊκῶν μύθων— ἔχει ἀνθῆξει εἰς τὰς προσπάθειάς τοῦ ποιητοῦ νὰ τὴν ἠθικοποιήσῃ καὶ νὰ τὴν γενικεύσῃ. Θεωρεῖται ὅτι ἐγκαθιδρύεται καὶ πάλιν ἡ τάξις τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἐν ὄργῳ ἐκδικήσεως αἵματος! προβάλλει διὰ μέσου τοῦ ἠθικοῦ σχεδίου, τὸ ὀλιγώτερον συμπληθικὸν διὰ τὴν διαπραχθῆναι, ἄσχετον πρὸς τὴν αἰματοβαμμένην καὶ αὐτοκαταστροφικὴν ἀντεκδικήσιν τοῦ Ἄχιλλεύου, εἰς τὴν ἄνευ πάθους πεποιθῆσιν τοῦ ἠθικοῦ ὄρθου... [Οἱ] ἀρχικοὶ μνηστήρες τῆς παραδόσεως ἔχουν συλληφθῆ ἀπὸ τὸν ποιητὴν, κατὰ ἓνα τρόπον, ὑπὸ ὄρου τὸν καταπειστικῶν ὀλιγαρχικῶν αἰ ὁποῖα παρηγκώνισαν τὰς μυκηναϊκὰς μοναρχίας. Ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς συγγρόνους τοῦ ποιητοῦ, ἦτο περίλαμπρον τὸ νὰ τοὺς συλλάβῃ κανεὶς ἔτσι, μὲ ἐκείνας τὰς πράξεις τὸν κατὰ τὰς ὁποίας κατορθώνουν μὲ τοιοῦτον τρόπον μίαν ἐξέχουσαν ρωμαλεότητα. Ἐν τούτοις, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν ἐκμηδενίσιν τῶν, ὅλοι τοὺς, μετὰ τὸν Ἀντίνοον καὶ τὸν Εὐρύμαχον, πρέπει νὰ πέσουν καὶ πάλιν ἐντὸς τῶν σκιάδων τοῦ παλαιοῦ μύθου, διότι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἄδικοι ἄνθρωποι καταδικασμένοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ἐν τούτοις τώρα ὀλίγον υπερβολικῶς πραγματικῶς διὰ νὰ ἐκλαμβάνονται τοιοῦτοτρόπως. Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ ἄδικου καὶ τῆς συλλήψεως δὲν ἔχει τελείως διαλυθῆ...

Ἡ τοιαύτη ἑλλειψις συμφωνίας, ἡ ὁποία εἶναι μικρά, καθὼς δύναται κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ὀδυσσεύς, φαίνεται ὡς υπερβολικῶς ξένη εἰς τὰ πλαίσια τῆς τεχνικῆς συλλήψεως τοῦ ποιήματος, καὶ ὡς τὸ τεκμήριον ἐλαφρῶς ἠλλαγμένον διαθέσεων, εἰσόδου νέων ἐνδιαφερόντων καὶ ἀρχῆς πρὸς διάσπασιν παλαιῶν μορφῶν, ἀκριβῶς ὅπως τὸ βλέπει κανεὶς εἰς τὴν πρωτο-Ἀττικὴν τέχνην. Ἡ μορφή δὲν δύναται μέχρι τότε νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἔχει διασπασθῆ, ἀλλ' αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι, τότε, διδομένοι ὀλίγον περισσότερον ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφερόντος πρὸς τὸ ἀδιαμόρφωτον καὶ τὸ σύγχρονον, ὀλίγον περισσότερον ρεαλισμοῦ, ὀλίγον περισσότερον ἀνοήτου τῆς θύρας εἰς τὰς νέας ἐντυπώσεις, ἓνας νέος τύπος πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἔπος, τοῦλάχιστον εἰς τὰ πρωτεῖα τῶν. Καὶ πράγματι, οἱ νέοι τύποι ἤλθον πολὺ ταχέως, ἡ προφορικὴ ποίησις ἔδωσε θέσιν εἰς τὴν φιλολογοίαν, καὶ τὸ ἔπος ἔγινεν ἀπασχόλησις τῶν μορφωμένων.»

1. Σ. τ. Μ. Ἡ στάσις τοῦ Ὀδυσσεύς δὲν γνῶριζει τὸν οἶκτον. Οἱ μόνον διασπασθέντες ἐκ τῆς σφαγῆς εἶναι δύο μόνον ἀποδεδειγμένως ἄθωοι: Ὁ αἰοῖδος Φήμος (Ὀδ. χ 330-1) καὶ ὁ κῆρυξ Μῆδων (Ὀδ. χ 357). Οὔτε ἡ πρότασις τοῦ Εὐρύμαχου (Ὀδ. χ 55-59), περὶ οἰκονομικῆς ἀποζημιώσεως τοῦ παθόντος ἐκ μέρους ἀπάντων τῶν μνηστήρων, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, καὶ ἀκόμη οὔτε ἡ ἐνθερμος ἰκεσία τοῦ μάντεως Ληδόου πρὸς τὸν Ὀδυσσεύ, διὰ νὰ τὸν συγχωρήσῃ (Ὀδ. χ 310-19). Ἡ ἀπάντησις πρὸς ὅλους εἶναι: ἄλεθρος (Ὀδ. χ 67) καὶ ἀνάτας (Ὀδ. χ 325).

Ἄλλος μελετητὴς τῶν κλασικῶν γραμμάτων εὐρίσκει ὁλόκληρον τὸ πρότυπον τῆς ἱστορίας τῶν μνηστήρων τὸσον ἐκτὸς ἁρμονίας μὲ τὰ ἦθη εὐγενείας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἐρευνᾷ ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ μύθου. Καὶ τὸν εὐρίσκει εἰς τὴν Ἰνδικὴν παράδοσιν *svayamvara*, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποῖαν ἡ πριγκίπισσα ἔχει ἀνεξαρτησίαν νὰ ἐκλέξῃ τὸν σύζυγόν της μεταξὺ πολλῶν μνηστήρων της.²

Ἐπίσης εἰς μίαν χώραν, ἡ ὁποία ἠκολούθει τὴν παράδοσιν *svayamvara*, ἡ ἀφίξις τῶν ὑπομηφίων εἰς τὴν αὐλήν, καὶ ἡ πολυτελής ὑποδοχὴ ἡ ὁποία τοὺς ἐγένετο, εὐρίσκοντο ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ συνήθους. Εἰς τὴν Ὀδυσσεύς, ἀντιθέτως, ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐφαινομένων σχεδὸν ἀπῆλλαγμένη νοήματος. Αὐτοὶ οἱ κύριοι, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζουν νὰ κερδίσῃ τὴν Πηνελόπην καὶ τὸ βασίλειόν της, δὲν εὐρον ἄλλο μέσον ἐπιτυχίας, παρὰ νὰ ἔλθουν καὶ νὰ ἐγκατασταθῶν εἰς τὸ σπῆτι της, νὰ «τραπεζωθῶν» καθ' ὅλον τὸ διάστημα διαπάναις της, νὰ κακομεταχειρίζονται τοὺς πλεόν πιστοὺς ὑπέρτατος της, νὰ συμπεριφρονῶνται εἰς τὸν υἱόν της μὲ ἀλαζονείαν, ἀναμένοντες νὰ συνομιτήσῃν διὰ νὰ τὸν δολοφονήσῃν. Τί περίεργος συμπεριφορὰ διὰ νὰ συγκινήσῃ τὴν μητέρα! Καὶ ποίας φροντίδας ἀναλαμβάνουν διὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἐποφθαλμιοῦν! Προέρχονται ἄλλως τε ἀπὸ κάποιο βασίλειον τοῦ ὁποῖου ἡ ἀπομακρυσμένη τοποθεσία δικαιολογεῖ τὴν παραμονὴν τῶν. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι ἄμεσοι γειτονες. Ἡ συμπεριφορὰ τὸν δὲν ἐξηγεῖται, οὔτε δικαιολογεῖται.»

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸς ὁ μελετητὴς ἔχει δίκαιον ὅταν ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀνωμαλίαν. Πράγματι, ὁ ἴδιος ὁ Ὅμηρος ἔχει τὴν Πηνελόπην νὰ παραπονῆται ρητῶς διὰ τὴν ἀσυνήθη συμπεριφορὰν τῶν μνηστήρων (Ὀδ. σ. 275-80). Ἀλλὰ πιστεύω ὅτι, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ φθάσωμεν εἰς μίαν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία θὰ διαλευκάνῃ τὴν ἀνώμαλον διαγωγὴν τῶν μνηστήρων, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐξηγήσῃ τὸ «ὄργιον τῆς ἐκδικήσεως αἵματος», τὸ τόσον θλιβερόν κατὰ τὸν Whitman. Ἡ ἐρμηνεία μου, καθὼς πιστεύω, θὰ πέσῃ ἀκριβῶς μέσα εἰς τὰ πλαίσια τὰ ὁποῖα τοποθετεῖ ὁ Whitman, διότι ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπικαλεσθῆ ἀπὸ τὴν σκιάδων τῶν παλαιῶν μύθων, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἀναφέρει.

Ἐπιπλέον ὅτι ἡ ἱστορία τῶν μνηστήρων, ὅπως τὴν ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδυσσεύς, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μίαν ἀναπλάσεως ἐνὸς τελείου ἄλλου μύθου μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἔπους. Ὁμολογουμένως, χωρὶς κάποια ἄμεσον μαρτυρίαν, τοποθετῶ τὴν πρόωγον ὑπερῖν μίαν βασικὴν ἰδέαν τὴν ὁποῖαν θὰ ὀνομάσω «Οἱ ἄδικοι φιλοξενούμενοι ἐπιμηκύνουν τὴν φιλοξενίαν τῶν καὶ ἐξαντλοῦν τὸν οἰκοδεσπότην»

2. Gabriel Germain, *Genèse de l'Odyssee*, Paris 1954, σ. 32-33.

των».¹ Μὲ αὐτὸ τὸ μοτίβο ἀποδίδω ὅτι ὁ Redfield ὀνομάζει ἡ «μικρὰ παράδοσις», τὸν πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας, καθὼς ἀντιπαραβάλλεται πρὸς τὴν «μεγάλην παράδοσιν», δηλαδὴ τὴν παράδοσιν τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ἡ ὁποία τελικῶς γίνεται ὁ πολιτισμὸς ἐκείνων οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰς βαθμίδας τῶν ἀνεγγραμμάτων καὶ διανοουμένων εἰς τὴν κοινωικὴν κλίμακα.² Ὅταν αὐτὸ τὸ θέμα μετετέθη εἰς τὸ ἔπος, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τῶν σκληροζωισμένων καὶ λιτοδιατῶν γεωργῶν, ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν, ὑποθέτω, μὲ τὴν αὐλικὴν παράδοσιν τῶν πολεμιστῶν πριγκίπων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ σπατάλη καὶ ἡ ἀνοικτόχερη φιλοξενία ἦσαν ἡ ἐπικρατοῦσα πολιτισμὴν συμπεριφορά. Δὲν ἦτο δυνατόν οἱ σπάταλοι νὰ παρουσιάζονται πλεόν ὡς ἄπλοοι φιλοξενούμενοι, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς δοθῇ διαφορετικὸς ρόλος.

Ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἡ παρουσία μιᾶς βασιλείσεως μὲ ἕνα σύζυγον ὁ ὁποῖος ἀπουσίαζεν, ὁ ποιητῆς, καθὼς ἀνασχηματίζω τὴν διαιδικασίαν, μετέτρεψε τὰς μορφὰς τῶν σπαταλῶν φιλοξενουμένων εἰς ἐκείνας τῶν ἐνοχλητικῶν μνηστήρων. Ἄλλὰ ἡ τόσον συγκινητικὴ λύσις τοῦ δράματος, ἡ ὁποία θὰ προσπαθῆσω ν' ἀποδείξω ὅτι ἦτο κατάλληλος διὰ τὸν παλαιότερον τύπον τοῦ μύθου, ἦτο βαθῶς ριζωμένη εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φύγῃ. Συγχωνευμένη μὲ τὸ θέμα ἐνὸς ἥρωος, ὁ ὁποῖος ἐπιστρέφει καὶ ἀναγνωρίζεται κατόπιν δοκιμῆς εἰς τὴν δύναμιν,³ κατέλιξεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς σραγῆς, ὅπως τὴν ἔχομεν. Ἄς ἐξετάσωμεν ὁμοῦ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν λεπτομερῶς.

Ἡ μαρτυρία διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῶν στοιχείων τῆς «μικρᾶς παραδόσεως», παραλλήλως μὲ τὸν αὐλικὸν κώδικα τῶν ὀμηρικῶν πολεμιστῶν, ἔχει ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ πολλὸν κερδόν. Ἄλλοῦ⁴ ἔω ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν δόρων τὰ ὁποῖα ἀντήλλαξαν ὁ Διομήδης καὶ ὁ Γλαῦκος (Ἰλιάς Ζ 119-23), μεταξὺ τῆς αὐλικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀντανακλάται εἰς τὴν ἰδιαν τὴν ἀνταλλαγὴν, καὶ τὴν αὐστηρὰν πρακτικὴν παρατήρησιν τοῦ ποιητοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου:

ἐνθ' αὖτε Γλαῦκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς,
ὅς πρὸς Τυδείδῃν Διομήδεια τεύχε' ἄμειβε
χρῶσα χαλκείων, ἐκατόμβοι' ἐννεαίοισιν.
(Ἰλιάς Ζ 234-36)

Τώρα πιστεύω ὅτι εἰς τὴν προηγουμένην διαπραγματεύσιν μου κατὰ λάθος ἀπέδωσα τὴν ἀνωμαλίαν εἰς τὰς διαφορετικὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ ποιητοῦ καὶ τῶν ἀκρατῶν του. Καὶ προτιμῶ τώρα

1. Πρβλ. Stith Thompson, *Motif-index of Folk-literature*, Bloomington, Indiana, 1955, 5.491, W 151.2.2.

2. Robert Redfield, *Peasant Society and Culture*, Chicago 1956, σ. 70.

3. Πρβλ. Thompson (ὡς ἀνωτέρω σημ. γ) 3.513, H 1562.

4. Harry L. Levy, «The study of Language as a Social Science», *Assoc. of Amer. Coll. Bulletin*, ἀρ. 40 (1954), σ. 404-5.

νὰ ἰδῶ τὸν χονδροειδῆ ὕλισμὸν τῆς παρατηρήσεως ὡς τὴν ἐπιμονὴν τῆς μικρᾶς παραδόσεως ἐνώπιον τῆς μεγάλης. ἴσως πρέπει νὰ παραθέσω καὶ ἄλλα δύο παραδείγματα: Εἰς τὴν δευτέρην ραψωδίαν τῆς Ἰλιάδος (B 183-84) ὁ Ὀδυσσεύς, κατὰ τὴν βιασύνην του νὰ συμπληρώσῃ μίαν στρατιωτικὴν ἀποστολὴν, ρίπτει τὸν πλούσιον μανδύα του κατὰ χάμα—ἐδῶ βλέπομεν τὴν μεγάλην παράδοσιν τῆς ἀμεριμνησίας⁵—ἀλλὰ ἡ φωνὴ τῆς μικρᾶς παραδόσεως, διὰ λόγους οἰκονομίας, παρατηρεῖ:

...τὴν δὲ κόμισσε
κῆρυξ Ἐδουράτης Ἰθακήσιος, ὅς οἱ ὀπίδει.
(Ἰλιάς B 183-4)

Παρόμοιον πρακτικὸν ἐνδιαφέρον, δι' ἕνα μανδύαν τὸν ὁποῖον ρίπτουν εἰς τὴν ἄκρην μὲ παρομοίαν ἀρχοντικὴν «ἀφροντισιά», ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὴν Ὀδυσσεύα (ξ 500-2). Τὸ δεύτερον παράδειγμα, μία μαρτυρία «χωριάτικης» καχυποψίας, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τελείαν διαφορὰν μὲ τὴν μεγάλην παράδοσιν τῆς Πηνελόπης μὲ τὴν ἀφροσύνην ἡ μητέρα του κλέην τιποτε πράγματα ἀπὸ τὸ νοικοκυριὸ τοῦ πατρὸς του, ἐάν ἐφευγε ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ Ὀδυσσεὺς διὰ νὰ ὑπανδρευθῇ τὸν γενναῖοδωρον μνηστῆρα Εὐρύμαχον. Αὐτὴ ἡ ἀγενεὴ εἰσῆγῆσις τόσο προσέβαλε ἀργότερον ἕνα ἐρμηνευτὴν τῆς ἀριστοκρατικῆς μορφώσεως, τὸν Ἀριστοφάνη, ὅστε ἀφῆρεσε τὸν στίχον ὡς πλυστόν.

Ἐάν, ὁμοῦ, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων εἰς τὴν ἀντιπροσώπωση τῶν στάσεων εἰς τὰ εἶδη τοῦ ὀπλισμοῦ, τοῦ ἱματισμοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ νοικοκυριοῦ, μὲ ποῖον δικαίωμα τὴν ἐπεκτείνωμεν διὰ νὰ φθάσῃ τὴν περιοχὴν τῆς σχέσεως οἰκοδοσπότου-φιλοξενουμένου;

Πιστεύω ὅτι ἡ ἀντίθεσις, ἡ ὁποία συζητεῖται, δύναται νὰ γίνῃ κατανοητὴ μὲ τοὺς δύο τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους γίνεται ὁ χειρισμὸς τοῦ θέματος διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεῶν ὑπὲρ τοῦ ξένου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται εἰς ἕνα σπῆτι καὶ χρειάζεται καταφύγιον καὶ τροφήν. Ὁ ἕνας τρόπος ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ξένος ἴσως εἶναι θεὸς μετμηφιούμενος καὶ ὅτι εἶναι φρόνιμον νὰ τὸν περιποιηθῇ κανεὶς καλὰ, μήπως τιμωρήσῃ τὸν ἀπρόθυμον οἰκοδοσπότην διὰ τὴν στέρησιν φιλοξενίας.

Τὸ θέμα ἀπαντᾶ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φιλῆμονος καὶ τῆς Βακχίδος, τὴν ἱστορίαν τοῦ ζεύγους τῶν χωρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιλοξύνθησαν εἰς τὸ ἄπλοικόν σπῆτι τους τὸν Δία καὶ τὸν Ἑρμῆν, πὺ μετμηφιούμενοι εἰς ταξιδιώτας δὲν ἔγιναν ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους δεκτοί, ὅταν τοὺς ἐβλέπαν παρακαλοῦντας ἔμπρὸς εἰς τὴν θύραν τῶν. Αὐτὸς ὁ ἰδιόμορφος τύ-

5. Πρβλ. Whitman (ὡς ἀνωτέρω, σημ. α), σ. 215.

πος τῆς ἱστορίας ἐμφανίζεται μόλις ἀπὸ τὴν περίοδον τοῦ Αὐγούστου.¹ Τὸ θέμα ὅμως τίθεται τελειῶς σαφῶς εἰς τὴν ἰδίαν τὴν Ὀδύσειαν. Ὅταν ὁ Ἄντινοος κτιπᾷ τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος εἶναι μετμηφιεσμένος εἰς περιπλανώμενον ζητιάνον, ἕνα μέλος τῆς συντροφίᾳς διαμαρτύρεται:

«Ἄντινο', οὐ μὲν καλ' ἐβαλες δόστηρον ἀλήτην, οὐλόμην', εἰ δὴ ποῦ τις ἐπουράνιος θεὸς ἔστι. καὶ τε θεοὶ ξείνοιον εὐκότους ἀλλοδαποῖσι, παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστροφῶσι πόλιν, ἀνθρώπων ἔβην τε καὶ ἐνομήν ἐροῶντες.»

(Ὀδύσεια ρ 483-7)

Εἰς ἀντίθεσιν μὲ αὐτὴν τὴν «χωριάτικη» ἐκκλησιν, πρὸς χάριν καθαρῶς προσωπικοῦ συμφέροντος, εὐρίσκειται ἡ ἀφρημένη ἰδέα τοῦ θείου ἐνδιαφέροντος διὰ τὰς σχέσεις οἰκοδεσπότη-φιλοξενουμένου, ὅπως ἐμφανίζεται ἄλλου εἰς τὴν Ὀδύσειαν, ὅπου λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τοὺς Κῆκλωπας:

«...ἀλλ' αἰδέοι, φέριστε, θεοὺς· ἱκέται δέ τοί εἰμεν. Ζεὺς δ' ἐπιτιμῆτω² ἱκετῶν τε ξείνων τε, ξείνους, ὅς ξείνοιον ἄμ' αἰδοῖσιν ἀηδέϊ.»

(Ὀδύσεια ι 269-71)

Εἰς ἄλλο πάλι σημεῖον τῆς Ὀδυσσεΐας, λέγει ὁ χοιροβοσκὸς Εὐμειος εἰς τὸν ἐμφανιζόμενον ὡς ξένον Ὀδυσσεά:

«Ξεῖν, οὐ μοι θέμις ἔστ', οὐδ' εἰ κακίον σθέν ἐλθοι, ξείνον ἀμύησά· πρὸς γὰρ Διὸς εἰσιν ἅπαντες ξείνοί τε πτοχοὶ τε...»

(Ὀδύσεια ξ 56-58, πρβ. ἡ 162-5, 181)

Φαίνεται λογικὸν νὰ κατατάξωμεν τὸν πρῶτον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τρόπους («Ἐσο εὐγενὴς εἰς τὸν ξένον· ἴσως εἶναι θεός!») σάν ἕνα λαϊκὸν μοτίβο, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν μικρὰν παράδοσιν, καὶ τὸ δεύτερον («Ἐσο εὐγενὴς εἰς τὸν ξένον: τέτοια εἶναι ἡ θέλησις τοῦ Διὸς!»), ὡς χαρακτηριστικὸν εὐγενείας, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν μεγάλην παράδοσιν. Ἐὰν ἴσως ἔτσι δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἕνα λαϊκὸν μοτίβο, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ οἰκοδεσπότη πρὸς τὸν φιλοξενούμενον καὶ ἐπιβάλλει μίαν πιθανὴν θείαν τιμωρίαν ὡς κύρωσιν διὰ τὴν παραλίπνιν τῆς ὑποχρέωσως, τὶ θὰ ἐλέγχαμε δι' ἕνα ἀντίστοιχον μοτίβο, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ φιλοξενουμένου πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην μὲ μίαν παρομοίαν κύρωσιν; Ἐδῶ ἡ ὑποχρέωσις—ἐπειδὴ δὲν ἐνοῶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς φιλοξενείας, τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν οἰκοδεσπότη-φιλοξενουμένου—θὰ ἦτο τὸ νὰ μὴ κατα-

χρασθῆ κανεῖς τὴν φιλοξενίαν κάποιου, μὲ υπερβολικὴν διαμονήν, καὶ νὰ ἔχη τὸν πρέποντα σεβασμὸν διὰ τὴν περιουσίαν τοῦ οἰκοδεσπότη, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ πρέπει νὰ τὴν προσφέρῃ ἐλευθέρως καὶ χωρὶς περιορισμῶν. Ἡ γερμανικὴ (Germanic) παροιμία «μετὰ 3 μέρες οἱ φιλοξενούμενοι, σάν τὰ ψάρια, ἀρχίζουν νὰ μυρίζουν» δὲν ἔχει ἀντίστοιχον εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, καθ' ὅσον ἔχω ἡμπορέσει νὰ διαπιστώσω, ἐκτός ἕαν, ὅπως νομίζω, τὴν εὐρωμην εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ὁποῖαν ἐδῶ θὰ συνέθετα καὶ πάλιν. Ὑπάρχει εἰς τὴν Ὀδύσειαν μία ὀρισμένη ἐνδείξις ἐνδιαφέροντος μήπως ὁ οἰκοδεσπότης ὑπερβῆ τὰ ὄρια τῆς γενναιοδωρίας μὲ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν φιλοξενούμενον:

«Τηλέμαχ', οὐ τί σ' ἐγὼ γε πολλὸν χρόνον ἐνθάδ' ἐρόζω ἱέμενον νόστοιο· νεμεσῶμαι δὲ καὶ ἄλλω ἀνδρὶ ξενωδόκῳ, ὅς κ' ἔξοχα μὲν φιλέσῃ, ἔξοχα δ' ἐχθαίρησιν ἄμεινῳ δ' αἵματι πάντα. ἴσῳ τοι κακὸν ἔσθ', ὅς τ' οὐκ ἐθέλοντα γέσθαι ξείνον ἐποτρῖνει καὶ ὄς ἐσάνμενον καταρῖνει.»

χρῆ ξείνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν...»

(Ὀδύσεια ο 68-74)

Θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ κανεῖς, ὅτι ἡ τελευταία πρότασις, προφανῶς προσβάλλουσα τὴν διάθεσιν τῶν Ἑλλήνων μεταγενεστέρως ἐποχῆς, παρελείφθη εἰς πολλὰς ἀρχαίας ἐκδόσεις. Καὶ πάλιν:

«Σπονδῆ νῦν ἀνάβαινε κέλευνέ τε πάντα ἐταίρων, πῶν ἐμὲ οἶσάδ' ἱκέσθαι ἀπαγγεῖλαι τε γέροντι. εὐ γὰρ ἐγὼ τότε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν οἷος κείνον θυμὸς ὑπέρβιος, ὅς σε μεθήσει, ἀλλ' αὐτὸς καλέων δεῖν' εἴσεται, οὐδὲ ἔφημι ἄρ' ἵενα κενεόν' μάλα γὰρ κεχολώσεται ἔπιτῃ.»

(Ὀδύσεια ο 209-14, πρβ. 195-201)

Τόσα πολλά, λοιπόν, δι' ἕν ὄριον εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ οἰκοδεσπότη, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς παραδόσεως εὐγενείας. Τίποτε ὅμως δὲν λέγεται διὰ μίαν ἀμοιβαίαν ὑποχρέωσιν ἐκ μέρους τοῦ φιλοξενουμένου. Ὑπάρχει ἴσως ἕνας ἥπιος ὑπαινιγμὸς, ὅτι θὰ πρέπει νὰ φθάσῃ μία ὥρα κατὰ τὴν ὁποῖαν αὐτὸς θὰ ἀναχωρήσῃ οἰκείᾳ βουλῆσει.

Καὶ διὰ τὸ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν μικρὰν παράδοσιν: Ὁ ἄνθρωπος συχνὰ ταυτίζεται μὲ τὰ ἀγαθὰ του.³ Παραθέτω, ὅπως ἔχω εἶπει, μίαν δηλωδὴ ἱστορίαν εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ γενναιοδωρὸς οἰκοδεσπότης περιστοιχίζεται ἀπὸ φιλοξενουμένους, καταχρησμένους τὴν φιλοξενίαν του εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἀπειλοῦν τὰ πρὸς τὸ ζῆν του. Καταστρέφον-

1. Πρβλ. Ludolf Malten, «Motivgeschichtliche Untersuchungen zur Sagenforschung», *Hermes*, ἄρ. 74 (1939), σ. 179.

2. Πρβλ. Arthur W. H. Adkins, «Honour' and 'Punishment' in the Homeric Poems», *Univ. of London Inst. of Classical Studies Bulletin*, ἄρ. 7 (1960), σ. 25.

3. Σ. τ. Μ. Τὴν ἐννοιαν τῆς ταυτίσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς περιουσιακὰ στοιχεῖα συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Ἄγ. Γραφήν: «Ὅκ ἐνεχυράσει μύλον οὐδὲ ἐπιμύλιον, ὅτι ψυχήν οὗτος ἐνεχυράζει.» (*Λευτερονόμιον* 24 : 6). Περαιτέρω, ὅχι μόνον ἡ ἀφαίρεσις περιουσιακῶν στοιχείων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἀποστέρησις μισθοῦ θεωρεῖται φόνος: «Φονεῖων τὸν πληθὸν ὁ ἀφαίρουστος ἐμβίωσιν, καὶ ἐκχέων αἶμα ὀπιστέρων μισθὸν μισθοῦ.» (*Σοφία Σειράξ* 34 : 22).

τες τὴν περιουσίαν του, εἰς τὴν πραγματικότητά καταστρέφουν τὸν ἴδιον. Οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ τιμωροῦν αὐτὴν τὴν συμβολικὴν ἀνθρωποκτονίαν μὲ θάνατον.

Ἡ ὑπόθεσίς μου εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται συχνά, ἱκανοποιούσα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον μίαν ἀνάγκη δι' ἀντιστάθμισμα εἰς τὸν τύπον τῆς ἱστορίας ὅπου οἱ θεοὶ μεταμφιέζονται. Πρόκειται διὰ μίαν ἱστορίαν ἢ ὅποια θὰ ἔθετε ὄριον εἰς τὴν ὑποκρέωσιν τοῦ οἰκοδεσπότη, μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ κυρώσεις εἰς ἕνα παράλογον φιλοξενούμενον. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἕν ἀκροατήριον ἀπὸ μικροῦς ἀγρότας, βουκόλους καὶ παράδες, οἱ ὅποιοι ἀκούουν μὲ ἀγανάκτισιν τὴν ἀφήγησιν τοῦ πῶς οἱ φιλοξενούμενοι κατέφαγον δόλοκληρον τὴν περιουσίαν μίαν οἰκοδεσπότη. Ἐκαστος τούτων θὰ ἤκουε εἰς τὴν ἱστορίαν ἕνα ἀντίλαλον τῆς ἰδικῆς του ἐσωτερικῆς συγκρούσεως καθὼς, εἰς τὸ ἰδικὸν του σπίτι, αὐτὸς μὲν ἠκολούθει τὰ προστάγματα τῆς φιλοξενίας, ἔβλεπε ὅμως νὰ καταναλώνονται τὰ πενιχρά του ἀποθέματα, ὁ καρπὸς τῆς σκληρᾶς του ἐργασίας, ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς του εἰς τὴν πραγματικότητά. Οἱ ἀκροαταὶ θὰ ἀνέμενον μὲ βλοσυρὰν προσδοκίαν καὶ αἰῶζουσαν συγκίνησιν τὴν καταδίκην μὲ τὴν ὁποίαν οἱ σπαταλῶντες θὰ κατεστρέφοντο ἀπὸ τοὺς θεοῦς, καὶ οὕτω θὰ ἐτίθειον πέραν τοῦ ὅριου τῆς ἀνθρωπίνης ἐκδικήσεως. Ἡ ὄλοσχερῆς καταστροφὴ τῶν ἀδίκων φιλοξενούμενων θὰ ἦτο τότε ἕν ἀναποσπαστον μέρος τῆς ἱστορίας, ἀναμενόμενον ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς μὲ ἀξιοσημειώτων ἀποτελεσματῶς πρὸς τὴν συγκίνησιν, καὶ τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραλειφθῆ, ἀσέχτως τοῦ ὅτι ἡ ἱστορία διεπλάθετο μὲ ἄλλον τρόπον.

Τὶ σημεῖα ἐνδείξειον ἔχομεν διὰ τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς τοιαύτης ἱστορίας ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὅπως τὴν ἔχομεν; Ἐξ αἰτίας ἐνὸς λόγου, ὑπάρχει ἡ δευτέρα ἐκλογὴ, τὴν ὅποιαν ὁ Τηλέμαχος θέτει πρὸ τῶν μνηστήρων, ἐὰν ἀρνηθοῦν τὴν σοβαρὰν ἐκκλησίαν του νὰ φύγουν. Αὐτὴ εἶναι ὅτι θὰ προσευχηθῆ εἰς τὸν Δία, καὶ ὅτι ὁ Ζεὺς ἴσως ἀποφασίσῃ νὰ ἐξαποστείλῃ καταστροφὴν ἐπ' αὐτῶν: Αὐτὴ ἡ καταστροφὴ, κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ, δὲν θὰ δημιουργήσῃ περαιτέρω ἀντίποινα. Καὶ πράγματι ὁ Ζεὺς ἐξαποστέλλει δύο ἀετοὺς τοῦ ἀπὸ τοὺς οὐρανοῦς, μὲ θάνατον εἰς τὰ βλέμματά των, καὶ ξεσχίζον ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὰ μάγουλα καὶ τοὺς λαιμοὺς προτοῦ πετάξουν μακρὰ (*Ὀδύσσεια* β 142-54). Τώρα ἡ λέξις ἢ ὅποια χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἔννοιαν «χωρὶς ἀντίποινα», εἶναι *νήποινοι*, «χωρὶς ποιῆν», ἐνῶ ἕν συνεχεία ἢ λέξις *ποιή*¹ ἐμφανίζεται ἀρχικῶς μὲ τὴν ἔννοιαν «ἀνταποδόσεως διὰ φόνον». Οὕτω τὸ θέμα τῆς ὑπερφυσικῆς ἀνταποδόσεως διὰ τὸ βασικὸν ἔγκλημα τῆς κατασπαταλήσεως τῆς περιουσίας ἐνός

ἀνθρώπου, δηλαδὴ διὰ τὸν συμβολικὸν φόνον του, ὅπως τὸ ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἐμφανίζεται δι' ὑπανιγμοῦ.

Περαιτέρω, προσπαθῶν νὰ πείσῃ τοὺς μνηστῆρας νὰ φύγουν, ὁ Τηλέμαχος προτείνει νὰ καθορίσουν μίαν σειρὰν ἀπὸ ἐορτᾶς ὁ ἕνας εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἄλλου (*Ὀδύσσεια* α 374-5, β 139-40). Αὐτὸ βεβαίως εἶναι καταλλήλοτερον διὰ μίαν ὁμάδα ἀπλῶν φιλοξενουμένων, παρὰ δι' ἕνα ὄμιλον μνηστήρων. Ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς μνηστήρων, αὐτοὶ εἶναι ἀντίζηλοι, συνδεόμενοι, φυσικά, ἀπὸ ἕνα κοινὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν βασιλίσειαν. Τὸ νὰ προτείνῃ κανεὶς νὰ συνεχίσουν αὐτὸν τὸν δεσμόν μακρὰ ἀπὸ τὰ διαμερίσματα τῆς βασιλίσεως εἶναι βεβαίως γελοῖον. Ἐὰν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἱστορίαν αὐτοὶ ἦσαν ἀπλῶς φιλοξενούμενοι, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλύσει εἰς τὸ σπίτι ἐνὸς οἰκοδεσπότη ἄνευ φιλοξενίας, ἢ πρότασις νὰ συνεχίσουν τὴν συνθηθείαν των νὰ τρώγουν ἔξω, ἐπισκεπτόμενοι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ ἀνὸν δέοντα σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀμοιβαιότητα, θὰ ἦτο ἐντελὸς ἀρμόζουσα.

Ὑπάρχουν ὅμως ἄλλαι ἐνδείξεις. Ἡ κατηγορία ὅτι οἱ μνηστῆρες καταναλώνουν, σπαταλοῦν, καθιστοῦν πτωχότερον τὸ σπίτι τοῦ Τηλέμαχου, μέχρι βαθμοῦ κατὰ τὸν ὅποιον πράγματι νὰ καταστρέφουν τὸν ἴδιον τὸν πρίγκιπα, εἶναι μία ἢ ὅποια πολλάκις ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ὀδύσσειαν (π. χ. α 248-51, β 48-49, δ 318-20). Τοῦτο μὲ κανένα τρόπον δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀγροτικῆς ἀφρονίας, τὴν ὅποιαν ὁ χοιροβοσκὸς Εὐμαῖος δίδει ὡς ὑπάρχουσαν ἀκόμη, ἔπειτα ἀπὸ ὅλα τὰ ἔτη τῆς κακῆς διαγωγῆς τῶν μνηστήρων («βόσκουσι», «βόσκοντι», «ῥοοῦσι», *Ὀδύσσεια* ξ 102-4, ἅπαντες οἱ τύποι εἰς τὸν ἐνεστῶτα. Πρβλ. ἐπίσης υ 211-16). Καὶ πράγματι ὁ ἴδιος ὁ Τηλέμαχος ὁμιλεῖ εἰς ἕν σημεῖον ἀπλῶς περὶ ἀνταποδόσεως εἰς εἶδος (*Ὀδύσσεια* β 76-78),² καὶ μᾶλλον περὶ τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν μνηστήρων, παρὰ διὰ τὴν τιμωρίαν των—πολὺ δλιγώτερον διὰ τὴν σφαγὴν των (*Ὀδύσσεια* α 116, α 274. Πρβλ. υ 225).

Ἡ λέξις ἢ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον δίδεται βῆρος διὰ τὴν προσβολὴν τῶν «νευτοπαλληκαράδων», εἶναι μία ἢ ὅποια ἅπαντὰ τέσσαρας φορές, μὲ δύο ἐπαναλήψεις, δηλαδὴ ἐμφανίζεται εἰς ἕξ περιπτώσεις ἐν συνόλω (*Ὀδύσσεια* α 160, α 377, β 142, ξ 377, ξ 417, σ 280). Πρόκειται διὰ τὸ ἐπίρρημα *νήποιων*, «χωρὶς νὰ ὑποστῇ ὁ ἴδιος τὴν τιμωρίαν ἢ

2. Σ. τ. Μ. Τοῦναντιὸν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπορρίπτει πᾶσαν ἰδέαν οἰκονομικῆς ἀποζημιώσεως. Ὡς μόνον λύσιν βλέπει τὴν ἀντεκδικήσιν (*Ὀδ.* γ 61-65), δηλ. τὴν ἀρμόζουσαν ἀνταπόδοσιν εἰς φόνον (πρβλ. σμ. 3, σ. 81). Διὰ τοῦτο ἅπαντ' εἰς τὰς ἐκ μέρους τῶν ὑποψηφίων θημάτων τοῦ προτάσεως καὶ ἱκεσίας: *ἀλεθροῦς* (*Ὀδ.* γ 67), *θάνατος* (*Ὀδ.* γ 325). Ὀμοίως ἢ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρει: «Καὶ οὐ ληψέτω ἄλτρα περὶ ψυχῆς παρὰ τὸ φονεῦσαντος τοῦ ἐνόχου ὄντος ἀναρεθῆναι· θανάτω γάρ θανατωθήσεται.» (*Λευϊτικὰ* 35 : 31).

1. *Etymologicum Magnum* 679.1.

ὅποια εἶναι ἡ πρόπευσα ἀνταπόδοσις διὰ φόνον», ἕνας ἐπιρρηματικὸς τύπος τῆς λέξεως τὴν ὅποιαν παρεθέσαμεν ἄνωτέρω, ἐπ' εὐκαιρία τῆς προσευχῆς τοῦ Τηλεμάχου πρὸς τὸν Δία διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν μνηστήρων. Ἡ «συνταγή» ἐπαναλαμβάνεται μὲ παραλλαγάς:

ἀλλότριον βίον νήπιον ἔδουσι, (δις)
ἀνόθος ἐνός βίον νήπιον ἀλέσθαι, (δις)
χαίρονται βίον νήπιον ἔδοντες,
ἡμέτερον κάματον νήπιον ἔδουσι.

Εἰς κάθε περίπτωσιν ἡ λέξις νήπιον ἀμέσως προηγείται τοῦ τρισυλλάβου μὲ τὸ ὅποιον καταλήγει ὁ στίχος. Αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ἀκριβὴς ἡ «συνταγή» ἡ ὅποια πιστεύω ὅτι ἐκληρονομήθη ἀπὸ τὴν παλαιάν ἱστορίαν τοῦ ἀδικοῦντος φιλοξενουμένου, ἀπὸ ὅπου ἐλήφθη ὡς δεδομένον ὅτι ἡ τιμωρία διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς περιουσίας ἐνός ἄλλου ἦτο ἡ ἴδια, ὅπως ἐκείνη διὰ τὸν φόνον αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ ἱστορία ἐνεσωματώθῃ ἐντελῶς εἰς τὸ ὕλικόν τοῦ ἔπους, ἔάν ἡ ὑπόθεσις μου εἶναι ὀρθή, αὐτὴ ἡ ἔννοια εἶχεν ἀφομοιωθῆ εἰς τὸν τύπον τοῦ ἔπους. Διότι ἡ ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου πιθαῆ σφαγὴ τῶν μνηστήρων ἐξισώνεται ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν μὲ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὀρέστου ἐπὶ τοῦ Αἰγίσθου διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ πατρὸς του, τοῦ Ἀγαμέμνονος (Ὀδύσσεια α 293-302). Ἀργότερον ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ ἴδιος ὀμῶν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, δεικνύει ὅτι θεωρεῖ τὰς ἐνεργείας τῶν μνηστήρων πρὸς αὐτὸν ὡς συγκρινόμενας μὲ τὸν ἴδιον τὸν θάνατόν του (Ὀδύσσεια ν 383-5).

Τὸ τελευταῖον στοιχεῖον, τὸ ὅποιον θὰ προσκομίσω διὰ νὰ κινηθῶ εἰς μίαν προσάθειαν νὰ ὑποστηρίξω τὴν ὑπόθεσίν μου, εἶναι ἡ δυσκολία τὴν ὅποιαν ὁ ποιητὴς φαίνεται νὰ ἔχη διὰ νὰ δώσῃ μίαν λύσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μνηστήρων. Ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ σφάλμα τῶν μνηστήρων, ὁ θάνατός των εἶχεν ἐπέλθει ὄχι διὰ μέσου θείας ἐνεργείας, ὅπως ὁ Τηλέμαχος εἶχε κάποτε προσεχηθῆ ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ. Ἐύρον τὸ τέλος των ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐνός ἀνθρώπινου ἔντος, τοῦ Ὀδυσσεῦς, ὁ ὁποῖος εὗρισκετο πάρα πολὺ ἄνωγος τοῦ ἐπικτοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἐκδίκησεως.

Τώρα ὁ κώδιξ τῆς ὀμηρικῆς συμπεριφορᾶς ἀπαιτοῦσε νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν σφαγὴν οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ,¹ κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον εὗρισκόμεθα οὕτως ἡ ἄλλως εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ποιητὴς τῆς ἱστορίας τῶν μνηστήρων ἀντιμετώπισε ἔν ἀδιέξοδον, μὲ τὸ ὅποιον ὁ γεροβάρδος μου τῆς ἱστορίας τοῦ ἀδικοῦντος φιλοξενουμένου, ἔάν ποτὲ ὑπῆρξε, δὲν εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ. Οἱ ἄχρειοι φιλοξενούμενοί του κατεστρέ-

φοντο νήπιον—πέραν ἀπὸ τὸ ἐπικτόν τῆς ἐκδικήσεως—, ἐφ' ὅσον ἡ σφαγὴ ἦτο ἔργον τῶν θεῶν.

Ἀλλὰ οἱ μνηστήρες τοῦ Ὀμήρου ἐφρονεῦθσαν ἀπὸ ἄνθρωπον, καὶ τὸ βάρος τῆς ποιῆς ἔπесεν ἀμετάθετον ἐπὶ τὴν συγγενῶν των.² Αὐτοὶ πράγματι προετοιμάζονται διὰ μάχην, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐτοιμάζεται καὶ συγκεντρώνει τοὺς πολεμιστὰς τὸν διὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ. Μία ἄλλη παραδοσιακὴ σκηνὴ μάχης ἀρχίζει (Ὀδύσσεια ω 413-530), ἀλλὰ τί εἶδους περιπέτεια εἶναι αὐτὴ διὰ τὸν πολεμιστὴν καὶ περιπλανώμενον, τὸν πολεμοκτυπημένον καὶ ἀνεμοδαρμένον, ὁ ὁποῖος ἔχει κερδίσει τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀγκάλην μίᾳ πιστῆς σύζυγος; Μὲ τὴν ψυραμῖαν ἐνὸς Εὐρυπίδου, ὁ ὁποῖος ἐπινοεῖ ἕνα ἀπὸ μηχανῆς θεῶν, ὁ ποιητὴς μας φέρει εἰρήνην διὰ μέσου μίᾳ αἰφνιδίᾳ ἐπεμβάσεως τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ τὸ ἔπος, ὅπως τὸ ἔχομεν, τελειώνει.

Ἐάν ἡ ὑπόθεσις μου εἶναι ὀρθή—καὶ πιστεύω ὅτι ὑπολογίζεται ὡς ὀρθή, ἐξ αἰτίας τῶν ἄρεσιων εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μνηστήρων, ὅπως τὴν ἔχομεν μὲ ἴσως περισσοτέραν πειστικότητα ἀπὸ κάθε ἄλλην ἱστορίαν ἡ ὅποια ἀνεπύχθη τόσον πολὺ—ἔχομεν ἀνασύρει ἀπὸ τὴν σκιάν μίαν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν δημώδη ἱστορίαν, ἡ ὅποια πλευνᾶ ἄλλοθὺ δὲν ἀναφέρεται, ἔν ἀνθρώπων, ἀπὸ πλευρᾶς φιλοξενουμένου, εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φιλήμονος καὶ τῆς Βακχίδος περὶ τῆς φιλοξενίας τοῦ οἰκοδεσπότη. Ὁμολογούμενος, τὸ ἀρχικὸν νόημα τῆς ἱστορίας τοῦ μύθου ἐχάθη κατὰ τὴν προσαρμογὴν του εἰς τὸ ἔπος, ἀκριβὴς ὅπως ἐχάθη τὸ ἀρχικὸν νόημα τοῦ μοτίβου τῆς ἀνθρωπίνης θυσίας εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κηδεῖας τοῦ Πατρόκλου, ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἰλιάδα.² Ὅτι ἀπέμεινε καὶ ἐπὶ πλέον ἐνισχύθη εἰς τὸ ἔπος, ἡτο μία ζωντανὴ αἴσθησις τῆς ταυτίσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ἀγαθὰ του, τῆς ζωῆς του μὲ τοὺς πρὸς τὸ ζῆν πόρους του, τῆς ζωῆς του (βίος) μὲ τὴν περιουσίαν του (βίος). Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε τὸ νέον οὔτε περίεργον.

Ἀλλὰ ἐπανερχομαι διὰ μίαν τελικὴν παρατήρησιν ἐπὶ τῆς ἀνασχηματισθεῖσης δημώδους ἱστορίας μου: Θὰ ἦτο περισσώτερον διδακτικὸν νὰ ἀνακαλύψωμεν κατὰ πόσον ἀνάμεσα εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, ὅπου ἡ ὑπόθεσις τοῦ νοικοκύρη ὡς οἰκοδεσπότη πρὸς τοὺς διερχομένους ξένους εἶναι τόσον ἐπιτακτικὴ ὡς πολιτιστικὸν χαρακτηριστικόν, ὑπάρχουν ἴχνη, ἀκόμη τόσον δυσδιάκριτα, ὅσον ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔχω δοκιμάσει νὰ διακρίνω, μίᾳ ἀντιστοίχῳ ὑποχρεώσεως ἀπὸ τὴν πλευρᾶν τοῦ φιλοξενουμένου, ὄχι ν' ἀνταποδώσῃ τὴν φιλοξενίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ἔν μέτρον.

1. Σ. τ. Μ. Εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ἀναφέρεται: «Ὁ ἀρχιστεῶν τὸ αἷμα, οὗτος ἀποκτενεῖ τὸν φονεῦσαντα» ὅταν συναντήσῃ αὐτῷ, οὗτος ἀποκτενεῖ αὐτόν.» (Ἀριθμοὶ 35 : 19).

2. Martin P. Nilsson, *A History of Greek Religion*, Oxford 1925, ἀρ. 140. Πρβλ. Harry L. Levy, «Echoes of Early Eschatology in the *Iliad*», εἰς *AFP*, ἀρ. 69 (1948), σ. 420-1.